

ULOGA MUALLIMA U FUNKCIJI RAZVOJA POZITIVNE MEKTEPSKE PEDAGOŠKE KLIME

Reuf IBRELJIĆ

Sažetak

Cilj istraživanja bio je opisati povezanost između uloge muallima u mektebu i mektepske pedagoške klime. Istraživački uzorak sačinjavalo je 10 muallima i 40 učenika mekteba na nivou Medžlisa islamske zajednice u Zenici. Korišteni su sljedeći anketni upitnici: Uloge u mektepskoj nastavi – prilagođena verzija upitnika Uloge u nastavi (Bratinić, 1997) i ISC-S inventar – Procjena pedagoške klime u mektebu – prilagođena verzija upitnika Procjena pedagoške klime u školi (Brand, Felner, Shim, Seitsinger and Dumas, 2003).

Dobiveni rezultati su pokazali da postoji statistički značajna razlika između stavova muallima i učenika u pogledu negativne vršnjačke interakcije. Detaljnijom analizom utvrđeno je da je u pogledu disciplinske odgovornosti uloga formalnog autoriteta muallima statistički značajno povezana sa pedagoškom klimom u mektebu. Dakle, stvarna slika stanja o problemima u interakciji između učenika je nedovoljno uočljiva muallimima i u tom pogledu oni bi trebali učiniti više na uočavanju i poboljšanju interakcije između učenika u mektebu.

Ključne riječi: mekteb, uloge muallima, pedagoška klima, permanentna edukacija

UVOD

Mekteb predstavlja mjesto gdje svakodnevno prolaze generacije mladih ljudi koje trebamo odgajati prije svega na vjerskom planu, ali i osposobljavati ih za kvalitetan život. Ako zaista to shvatimo na taj način, od izrazite je važnosti znati uvjete za kvalitetu rada u mektebu i raditi na njihovom poboljšanju.

Ukoliko ipak ne shvatimo i ne budemo to činili, u najgorem slučaju će on postati mjesto gdje će učenici dolaziti samo iz navike, tradicionalnih osnova, ili zbog roditelja koji ih šalju u mekteb, što se kod nekih učenika već da i primijetiti. Svrha je kvalitetnih mekteba da promijene to nesretno stanje, kada do njega dođe, tako da učenici, muallimi, roditelji i društvo u cjelini povjeruju da ono što se u mektebu događa povećava kvalitetu njihova života uopće.

Jedan od bitnih uvjeta za kvalitetu rada jeste pedagoška klima koja ima različite faktore koji doprinose njenom razvijanju/stagnaciji, a jedan od njih jeste uloga muallima.

Zbog sličnosti između škole i mekteba (i škola i mekteb zasnivaju se na odgojno-obrazovnom zadatku), koji podrazumijevaju sličnost nastavničkog i muallimskog posla, ali i pedagoških klima u radu ćemo navoditi primjere koje autori navode za školu, a koje smo prilagodili mektebu i kao takve i navodili.

Odgovornost muallimskog posla

Naizgled jednostavan, muallimski posao ima mnoge zadatke koji ga čine veoma zahtjevnim. Jusufović navodi da „muallimski posao nije nimalo lahak, nego je prepun angažmana svake vrste, počev od stalnog bdijenja nad učenicima, posjete učenika kod kuće, iznalaženja najboljeg metoda za rad u mektebu do iznalaženja adekvatnog rješenja za svaki novonastali problem“ (Jusufović, 2010:5).

Svaki od angažmana i zadataka koje muallim treba maksimalno ozbiljno da prihvati i izvrši jesu u smislu poboljšanja kvaliteta rada u mektebu i na taj način možemo očekivati pozitivne rezultate, ili će u protivnom doći do onih neželjenih. U tom smislu Grill navodi da će „svaka vlada, udruga, sustav, poduzeće ili obitelj koja ne uspije pomoći ljudima kojima služi, rukovodi, uvjerava, prodaje proizvode, ili koje voli, da poboljšaju kvalitetu života – ili propasti ili neće izdržati konkurenciju s onima koje to čine“ (Grill, 1993:33).

Uloge muallima

Kada govorimo o ulozi muallima u mektepskoj nastavi možemo reći da je njegova uloga gotovo pa identična nastavnikovoj u školi – jer su u oba slučaja oni ti koji po(d)učavaju u odgojno-obrazovnom pogledu. U tom smislu Bratinić (1997) navodi da se nastavnik/onaj koji poučava, ili u našem slučaju muallim, može svrstati u jednu od sljedećih šest kategorija: čuvar profesije, model za život, pomagač, formalni autoritet, ličnost ili stručnjak. On ih zatim pojašnjava govoreći posebno za svaku od uloga osobine koje posjeduje, što ćemo u nastavku i navesti.

1. **Čuvar profesije** ima karakteristike da ima određeno ponašanje za profesiju, planira navike za željena ponašanja u profesiji, uspostavlja uzajamno poštovanje između sebe i učenika. Učenici kod čuvara profesije su nezavisni i sudjeluju u nastavi kroz komunikaciju sa njim. Fokusira se na profesiju koju obavlja.

2. **Model za život** predstavlja ulogu koja ima sljedeće karakteristike: entuzijizam, kreativnost s obzirom na sadržaje nastave u mektebu i strukturno uređenje nastave, razjašnjava vrijednosti, potiče učenikovo sudjelovanje u nastavi. Učenici su nezavisni i surađuju kod ove vrste muallima i muallim je u interakciji/komunikaciji sa svim učenicima. Fokus mu je on lično.

3. **Pomagač** predstavlja ulogu koja ima sljedeće karakteristike: u planiranju aktivnosti nastave važno mjesto ima postavljanje i odgovaranje na pitanja, fleksibilan je, priprema ono što je bitno i sažetke. Fokus je na učeniku koji je u centru pažnje i učenici međusobno surađuju, a muallim to odobrava.

4. **Formalni autoritet** ima karakteristike: sposobnost postavljanja jasnih ciljeva, sposobnost obnavljanja naučenog, izlaganje koje on obavlja učenicima pokazuje predmetne odnose i važnost toga. Učenik je kod njega zavisn i nastavnik se bazira isključivo na prenošenje znanja učeniku bez komunikacije. Fokus mu je njegova (muallimova) ličnost.

5. **Ličnost** ima sljedeće karakteristike: uspostavlja uzajamne odnose među učenicima, savjetuje u razredu i izvan njega, provocira učenikovo sudjelovanje u nastavi, povezuje nastavni sadržaj sa vanjskim svijetom.

tom. Učenik kod njega sudjeluje u nastavi, ali i razmišlja. Komunikacija/interakcija u mektebu je u svim smjerovima: učenik – učenik, muallim – učenik, muallim – učenici. Fokus ove vrste muallima je na učeniku.

6. Stručnjak ima sljedeće karakteristike: organizira i planira, prezentira vještine, posjeduje odgovarajući prosjek znanja i stupanj poteškoća. Učenik je kod njega zavisn i gleda na ostale kao konkurenciju u mektebu. Ovakav muallim se obraća učenicima kao jednom i samo prenosi svoje znanje. Fokus kod njega je na sadržaju kojeg prenosi učenicima.

Mektepska pedagoška klima

U mektebu kao zajednici njegovih subjekata, izvršavanje postavljenih zadataka možemo promatrati kao stjecanje znanja i raspoloženje u aktivnostima. Znanje se ne može stjecati bez potrebnog ugođaja, zadovoljstva, radosti ili tuge, niti osjećaji mogu postojati bez objekta na koji će se odnositi. Sve je to prožeto inter/intra personalnim odnosima. Ti odnosi među subjektima mogu biti trojaki: aktivni, pasivni i neutralni. Aktivnim interpersonalnim odnosima se dolazi do rezultata i samim tim do onoga što se zove pozitivna pedagoška klima. Ranije se za stjecanje odnosa upotrebljavao termin „atmosfera“, pa smo imali „radna atmosfera“, „emocionalna atmosfera“. U novije vrijeme prevladava termin „klima“. Povoljna/pozitivna pedagoška klima, koja se sastoji iz više grana (socijalne, emocionalne i radne klime) je bitna pretpostavka uspješne edukacije (Ajanović i Stevanović, 1998).

Socijalnu klimu Moos (prema Domović, 2003) definira kao „ličnost“ okoline i navodi da su, kao i ljudi, neke sredine „prijateljski raspoloženije“ od drugih.

„Emocionalna klima je osnova za radnu klimu. Ako ne postoji ugođaj, prijatno raspoloženje, opuštenost, radost, smijeh, oduševljenje, sloboda izražavanja, tolerancija, nonkonformizam, demokratičnost, pluralizam ideja, alternativna mišljenja, ne može se govoriti o potrebnoj emocionalnoj klimi, a time i o mogućnostima povoljnih rezultata“ (Ajanović i Stevanović, 1998:178).

Domović (2003) navodi da se radna klima sastoji se od četiri domene od kojih zavisi: fizička i arhitektonska obilježja, organizacijska struktura, suprapersonalni faktori (demografske

i karakteristike ličnosti zaposlenih) i socijalna klima. U našem istraživanju pokušat ćemo odrediti kakva je to mektepska pedagoška klima i opisati njenu povezanost sa ulogom muallima.

METOD

Cilj ovog istraživanja bio je opisati povezanost između uloge muallima u mektebu i mektepske pedagoške klime.

U skladu s ciljem istraživanja nastojali smo: ispitati uloge muallima, ispitati mektepsku pedagošku klimu, ispitati povezanost između uloga muallima i mektepske pedagoške klime. Pošli smo od pretpostavke da je uloga muallima znatno povezana sa mektepskom pedagoškom klimom.

U istraživanju stavova muallima i učenika korištena su dva upitnika:

1. Kao mjerni instrument za procjenu uloge muallima korišten je anketni upitnik sa skalom za muallime i učenike u mektebu, pod nazivom *Uloge u mektepskoj nastavi – prilagođena verzija upitnika Uloge u nastavi* (Bratinić, 1997).

2. Za procjenu mektepske pedagoške klime korišten je anketni upitnik sa skalom za muallime i učenike u mektebu, pod nazivom *Isc –s inventar – Procjena pedagoške klime u mektebu – prilagođena verzija upitnika Procjena pedagoške klime u školi* (Brand, Felner, Shim, Seitsinger and Dumas, 2003).

Podaci su prikupljeni u decembru 2011. godine. Ispitivanje za muallime je bilo putem elektronske pošte, a za učenike mekteba anonimno i provedeno u sklopu nastavnog sata u dva mekteba na nivou Medžlisa islamske zajednice u Zenici. Konačan uzorak na kojem je izvršena analiza podataka sačinjavalo je 50 ispitanika – 10 muallima i 40 učenika mekteba.

S obzirom na cilj i probleme istraživanja provedene su sljedeće statističke analize¹: T -test, Anova-test.

REZULTATI

Rezultati ispitivanja su pokazali da postoji statistički značajna razlika u stavovima muallima i učenika o negativnoj vršnjačkoj interakciji u mektebu.

¹ Obrada podataka izvršena je u računarskom programu za analizu podataka IBM SPSS 17.

T-test 1: Rezultati ispitivanja postojanja statistički značajne razlike u stavovima muallima i učenika o negativnoj vršnjaškoj interakciji u mektebu

Varijable	Ispitanici	N	Mean	Std. Deviation
Negativna vrsnjacka interakcija	muallimi	10	9.9000	1.52388
	ucenici	40	7.1250	2.64272
Varijable	t		Sig. (2-tailed)	
Negativna vrsnjacka interakcija	4.351		.000	

Daljom analizom utvrđeno je da i u pogledu *disciplinske odgovornosti* postoji statistički značajna povezanost uloge muallima i pedagoške klime u mektebu.

ANOVA 1: Rezultati povezanosti uloga muallima sa pedagoškom klimom u mektebu

		Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.
Disciplinska odgovornost	Between Groups	399.866	5	79.973	10.223	.000
	Within Groups	344.214	44	7.823		
	Total	744.080	49			

Detaljnijom analizom utvrđeno je da je u pogledu *disciplinske odgovornosti* uloga *formalnog autoriteta* statistički značajno povezana sa pedagoškom klimom u mektebu.

LSD - Multiple Comparisons

Dependent Variable	(I) Uloga	(J) Uloga	Mean Difference (I-J)	Std. Error	Sig.	95% Confidence Interval	
						Lower Bound	Upper Bound
Disciplinska odgovornost	cuvar profesije	model za zivot	.21429	2.24257	.924	-4.3053	4.7339
		pomagac	-1.42857	2.11431	.503	-5.6897	2.8325
		formalni autoritet	-13.50000*	2.79697	.000	-19.1369	-7.8631
		licnost	1.00000	2.08474	.634	-3.2015	5.2015
		strucnjak	-1.64286	2.24257	.468	-6.1625	2.8767
	model za zivot	cuvar profesije	-.21429	2.24257	.924	-4.7339	4.3053
		pomagac	-1.64286	1.29475	.211	-4.2522	.9665
		formalni autoritet	-13.71429*	2.24257	.000	-18.2339	-9.1947
		licnost	.78571	1.24587	.532	-1.7252	3.2966
		strucnjak	-1.85714	1.49504	.221	-4.8702	1.1559
	pomagac	cuvar profesije	1.42857	2.11431	.503	-2.8325	5.6897
		model za zivot	1.64286	1.29475	.211	-.9665	4.2522
		formalni autoritet	-12.07143*	2.11431	.000	-16.3325	-7.8103
		licnost	2.42857*	.99670	.019	.4199	4.4373
		strucnjak	-.21429	1.29475	.869	-2.8237	2.3951
	formalni autoritet	cuvar profesije	13.50000*	2.79697	.000	7.8631	19.1369
		model za zivot	13.71429*	2.24257	.000	9.1947	18.2339
		pomagac	12.07143*	2.11431	.000	7.8103	16.3325
		licnost	14.50000*	2.08474	.000	10.2985	18.7015
		strucnjak	11.85714*	2.24257	.000	7.3375	16.3767
licnost	cuvar profesije	-1.00000	2.08474	.634	-5.2015	3.2015	
	model za zivot	-.78571	1.24587	.532	-3.2966	1.7252	
	pomagac	-2.42857*	.99670	.019	-4.4373	-.4199	
	formalni autoritet	-14.50000*	2.08474	.000	-18.7015	-10.2985	
	strucnjak	-2.64286*	1.24587	.040	-5.1537	-.1320	
strucnjak	cuvar profesije	1.64286	2.24257	.468	-2.8767	6.1625	
	model za zivot	1.85714	1.49504	.221	-1.1559	4.8702	
	pomagac	.21429	1.29475	.869	-2.3951	2.8237	
	formalni autoritet	-11.85714*	2.24257	.000	-16.3767	-7.3375	
	licnost	2.64286*	1.24587	.040	.1320	5.1537	

*. The mean difference is significant at the 0.05 level.

RASPRAVA

Podaci prikupljeni u ovom istraživanju pokazuju da postoji značajna razlika u stavovima muallima i učenika o negativnoj vršnjačkoj interakciji u mektebu.

Već smo u uvodu naveli da dobrim interpersonalnim odnosima dolazi se do rezultata i samim tim do onoga što se zove pozitivna pedagoška klima (Ajanović i Stevanović, 1998).

Ti interpersonalni odnosi svakako su značajni u relaciji između učenika i ključan su faktor u formiranju pozitivne pedagoške klime u mektebu.

Rezultati su pokazali da je uloga muallima značajno povezana sa pedagoškom klimom u mektebu u pogledu *disciplinske odgovornosti*.

Detaljnou komparacijskom analizom željelo se utvrditi koja od uloga muallima je najviše povezana sa disciplinskom odgovornošću i rezultati su pokazali da je „najveći krivac“ *formalni autoritet*.

U opisu ove uloge muallima date su već pomenute karakteristike: sposobnost postavljanja jasnih ciljeva, sposobnost obnavljanja naučenog, izlaganje koje on obavlja učenicima pokazuje predmetne odnose i važnost toga. Učenik je kod njega zavisnik i nastavnik se bazira isključivo na prenošenje znanja učeniku bez komunikacije. Fokus mu je njegova (muallimova) ličnost (Bratinić, 1997).

Bez nedovoljne disciplinske odgovornosti, koja neće biti niti prevelika, ali ni zanemarena od strane muallima, pedagoška klima u mektebu u konačnici ima slabiji postotak koji je oslikava kao pozitivnu pedagošku klimu. Muallim koji je u ulozi formalnog autoriteta zadovoljan je kada prenese svoje znanje na učenike i sretan kada učenici uspješno interpretiraju to znanje pred njim. U takvom odnosu disciplinska odgovornost se gotovo gubi u trenutku kada prestaje prenošenje informacija, što može dovesti do neželjenih posljedica.

ZAKLJUČAK

Iako provedeno na malom broju ispitanika, istraživanje je pokazalo neke značajne statističke

rezultate. Prije svih, tu je razlika između stavova učenika i muallima u pogledu negativne vršnjačke interakcije.

Stvarna slika stanja o problemima u interakciji između učenika je nedovoljno uočljiva muallimima i u tom pogledu oni bi trebali učiniti više na uočavanju i poboljšanju interakcije između učenika u mektebu.

Pokazalo se i da je u zavisnosti od uloge muallima koju posjeduje različita i pedagoška klima u mektebu, odnosno neki njeni segmenti.

Sve to je jedna vrsta upozorenja da bi se muallimskom radu moralo pristupiti uz mnogo više mentorskog rada, praćenja i pružanja stručne pomoći, naročito u toku školovanja tog kadra. Problem predstavlja i činjenica da mlađi muallimski kadar u mektepske učionice ulazi bez ijednog stručno praćenog oglednog časa. Velikom broju aktivnih muallima itekako bi dobro došla i temeljita doedukacija iz pedagoško-psihološkog i didaktičko-metodičkog područja.

Takve vrste (do)edukacija će svakom muallimu ponuditi metode putem kojih će doći do stvarnog uvida u vlastiti način rada, promijeniti njegovu ulogu u mektebu, ukoliko je ona bila faktor koji je bio presudan u povezanosti sa mektepskom klimom i njenim stagniranjem, ili osnažiti i razviti ulogu koja je bila uzrok poboljšanja pozitivne mektepske pedagoške klime.

LITERATURA

1. Ajanović, Dž. i Stevanović, M. (1998), *Školska pedagogija*, Sarajevo: Prosvjetni list
2. Bratinić, M. (1997), *Susreti u nastavi – mikropedagoški pristup*, Zagreb: Školska knjiga
3. Domović, V. (2003), *Školsko ozračje i učinkovitost škole*, Zagreb: Naklada slap
4. Glasser, W. (1993), *Nastavnik u kvalitetnoj školi*, Zagreb: Educa
5. Jusufović, I. (2010), *Priručnik za mektepsku nastavu*, Zenica: Medžlis IZ-e Zenica

Internet stranice

1. www.rijaset.ba, Dostupno: 13.12.2011.god.

Summary

الموجز

THE ROLES OF MUALLIMS IN DEVELOPMENT OF POSITIVE PEDAGOGIC ENVIRONMENT IN MAKTABS

دور معلم الدين في تحقيق وظيفة تطوير المناخ التربوي الإيجابي في الكتاب

Reuf Ibreljić

رؤوف إبرلييتش

The goal of this research was to describe the connection between the role of muallims in maktabas and the pedagogic environment in maktabas. The research sample is based on 10 muallims and 40 students from the area of the Islamic Community local council in Zenica.

The main findings suggest that there is statistically important difference between opinions of muallims and students regarding negative peer interaction. Detailed analysis showed that the role of formal authority of muallims is statistically in a significant connection with pedagogic environment in maktabas in terms of disciplinary responsibility. The real picture of problems in interaction among students is not visible enough for muallims and they should word harder on improvement of interaction among students.

كان الهدف من هذه الدراسة، وصف الصلة بين دور معلم الدين والمناخ التربوي في الكتاب. وقد شملت الدراسة ١٠ معلمي دين و ٤٠ تلميذا من تلاميذ الكتاتيب على مستوى مجلس المشيخة الإسلامية في زينيتسا. وتم استخدام الاستبيانات الاستطلاعية الآتية: دور التدريس في الكتاتيب - صيغة معدلة عن دور التدريس (براتينيتس، ١٩٩٧) وISC-S - تقييم المناخ التربوي في الكتاب - وهي صيغة معدلة عن استبيان تقييم المناخ التربوي في المدرسة (براند Brand، فلنر Felner، شيم Shim، شيتزيغر Seitsinger، دumas Dumas، ٢٠٠٣).

أظهرت نتائج الدراسة وجود اختلاف كبير في الرأي بين معلمي الدين وتلاميذ الكتاتيب حول التأثير السلبي للآتراب. وبعد إجراء تحليل تفصيلي، ثبت أن دور السلطة الشكلية لمعلم الدين - فيما يتعلق بالمسؤولية الانضباطية - مرتبط إحصائيا وبنسبة كبيرة مع المناخ التربوي في الكتاب. إذن، الصورة الحقيقية للوضع المتعلق بالمشاكل التفاعلية بين التلاميذ غير كاملة الوضوح عند معلمي الدين، لذا يجب عليهم أن يبذلوا جهدا أكبر للتعرف على العلاقة التفاعلية بين التلاميذ في الكتاب ويعملوا على تحسينها. الكلمات الرئيسية: الكتاب، دور معلم الدين، المناخ التربوي، التعليم المتواصل.